

колективі, реалізувати принципи природодоцільності і уникнути шкоди здоров'ю, підвищити особистісну та навчальну успішність дитини. Дане дослідження допомагає визначити місце і роль кожного учня в його колективі, його позитивні риси, проблеми та виявити рівень стосунків у колективі.

Критеріями результативності проведеної роботи є:

- поліпшення емоційного стану в класних колективах;
- підвищення навчальної мотивації, активності в діяльності;
- залучення учнів до рефлексії добутого досвіду;
- спрямованість думок учнів у майбутнє;
- налагодження гарних стосунків між усіма суб'єктами навчально-виховного процесу.

За таких умов навчальний предмет біологія стає насправді засобом розвитку особистості учня.

ЛІТЕРАТУРА

1. Добрович А. В. Воспитателю о психологии и психогигиене общения. Просвещение, 1987. с 3-4.
2. Казанская В. Педагогическая психология. Питер, 2003.
3. Лыкова В.А. Неудачное учение или неуспешное обучение. Автограф, 2003.
4. Роджерс К., Фрейбергс Д. Свобода учиться. Смысл, 2002, с 225.
5. Сухомлинський В.А. Избранные педагогические сочинения. Педагогика, 1979, с 348-350.
6. Гришук Ю. В. Підтримка обдарованої учнівської молоді: нормативно-правовий та соціально-педагогічний аспекти. Освітологічний дискурс. 2014. № 1. С. 46–57.
7. Грушецкая И.Н., Щербинина О.С. Взаимодействие одаренных школьников с микросоциумом как условие их социального развития. Перспективы науки и образования. 2018. № 5 (35). С. 136–144.

Моляко В. О.,

*Дійсний член НАПН України, доктор психологічних наук, професор,
завідувач лабораторії психології творчості Інституту психології
імені Г.С. Костюка НАПН України
Email: creativity.psyllab@gmail.com*

ОБДАРОВАННА ОСОБИСТІТЬ В УСКЛАДНЕНИХ УМОВАХ

В статті висвітлено теоретико-методологічний аналіз проявів творчого мислення суб'єкта в умовах інформаційного дискомфорту, описано типи реагувань особистості на ускладнені умови, представлено особливості такого феномену, як творче здоров'я людини та психологічна безпека особистості.

Ключові слова: творче мислення, творча особистість, ускладнені умови, інформаційна невизначеність, творче здоров'я, психологічна безпека особистості.

The article shows theoretical-methodological analysis of a subject's creative thinking manifestations in the conditions of informational discomfort, the types of reacting on complicated conditions are described, the peculiarities of such phenomenon, as a human creative health and psychological safety of a personality are presented.

Keywords: creative thinking, creative personality, complicated conditions, informational uncertainty, creative health, psychological safety of a personality.

Як вже визнано, людський організм, людська психіка відзначаються досить суттєвими запасами біологічної, фізичної, психічної “міцності”, а окрім того володіє адаптаційними можливостями, що дозволяє розвивати цю натуральну міцність, підвищує можливості людини в подоланні різноманітних труднощів. Разом з тим такі запаси міцності й надійності завжди мають індивідуальні характеристики, вони не однакові, а окрім того, вони не завжди розраховані на дуже сильні впливи, проти яких у конкретних людей нема ніякого імунітету, ніякого захисту, чи то фізичного, чи психологічного.

Саме тому з усією певністю і переконливістю постає – а, по суті, воно вже постало, – питання про перспективи, так би мовити, поєдинку, єдиноборства кожної окремої людини, і вже зовсім скоро й усього людства, з різноманітними ускладненнями, кризами, катастрофами, екстремальними й надекстремальними ситуаціями.

Нині, коли йдеться не лише про долю психологічної науки, яка безумовно потребує не тільки коректив, а й принципових новацій у теорії, методах дослідження та ін., а й без перебільшення про долю людини як такої, тобто й людства взагалі, проблематика мислення, розумової діяльності без перебільшення видається доленосною у повному розумінні цього слова. Оскільки йдеться про соціально-економічні, екологічні проблеми (а насправді кризи й катастрофи), а й про, так би мовити, інформаційне нашестя, яке у переважно неупорядкованому, хаотичному варіанті створює ситуації щоденного, професійного та й побутового дискомфорту, зумовленого як надміром, так само й дефіцитом потрібної, раціональної інформації. Тут для актуального прикладу можемо назвати такі, скажімо, надпопулярні діади як: суб'єкт – автомобіль, суб'єкт – телевізор, суб'єкт – телефон (смартфон та ін.). При цьому в багатьох варіантах мова йде вже про залучення до інформаційного поля не тільки дорослих, студентів, школярів, а й дітей дошкільного віку.

Зрозуміло, що заявлена проблема потребує пролонгованого дослідження з врахуванням як попередніх розробок, так само й тих, що будуть здійснюватись надалі. Тут ми лише пунктиром спробуємо окреслити кордони основної проблематики, пов'язаної з такою актуальною діадою як «суб'єкт – інформація».

Перш ніж перейти до визначення робочих координат нашого дослідження, нагадаємо про існуючі на сьогодні основні інформаційні вузлові точки, що визначають як повсякденну поведінку суб'єкта, так само й його різновиди діяльності, які сягають суто творчих рівнів. Загальна схема тут може бути представлена наступним чином:

- людина – всесвіт,
- суб'єкт – макроекологічна сфера,
- суб'єкт – мікроекологічна ніша, й при цьому останню можна розподілити, скажімо, таким чином:
  - суб'єкт – побутова сфера (житло, найближче оточення),
  - суб'єкт – сфера повсякденної діяльності (робота, супутні різновиди діяльності),
  - суб'єкт – автомобіль (або ж транспортні засоби, коли йдеться про відсутність власного транспорту),
  - суб'єкт – телефон (гаджет), комп'ютер та ін. аналоги.

З такого достатньо спрощеного погляду можна зробити конкретні висновки про реальні інформаційні потоки різного масштабу, з якими суб'єкт фактично стикається практично, так би мовити, на кожному кроці: у всіх вказаних варіантах обов'язково необхідно орієнтуватись у реальній і потрібній інформації, щоб здійснювати адекватну поведінку, ту чи іншу діяльність, зрештою адаптуватись до оточення у різних його вимірах.

А оскільки йдеться про адаптацію, то, зрозуміла річ, треба вести мову про адекватне сприймання, оцінку, розуміння, прийняття рішень, вибір стратегій та тактик, оперативних дій. В загальному плані можна говорити про прояви з боку суб'єкта складного мислення, як це останнім часом в певній мірі прийнято визначити, або ж у нашому термінологічному визначенні – проявів розумової діяльності, яка є певним варіантом когнітивної діяльності (а для нас фактично синонімом цього поняття).

Оскільки йдеться про творче мислення, то ми повинні обов'язково нагадати, якими бувають інтелектуальні, розумові й загальні реакції суб'єкта на нову інформацію, з якою він стикається. Тут ми вважали б достатньо показовими ілюстрації таких реагувань з практики аналізу інформацій про чорнобильську катастрофу.

Мається на увазі реагування на нову досить суттєву інформацію з великою «дозою» невизначеності, але в першу чергу загрозову для здоров'я й таку, що вимагає невідкладного реагування, прийняття відповідних рішень, корегування повсякденної поведінки та т.ін. Були виявлені наступні типи реагування (назви подані в робочому порядку):

I – індиферентний – до нього були віднесені ті, хто практично не виявляв серйозної реакції, не змінював своєї поведінки;

II – мобілізуючий (парадоксальний) – ті, хто підвищив свою активність, певною мірою підвищив результати своєї діяльності (активізував творчий пошук);
III – депресивний – ті, хто уповільнили діяльність, знизили активність;
IV – занадто активний – ті, хто виявив бурхливу діяльність, але не завжди адекватну, переважно хаотичну;
V – активно-депресивний – ті, хто спочатку виявляє підвищену активність, але порівняно швидко уповільнює її аж до межі бездіяльності;
VI – прихована паніка – фактично повна відмова від діяльності, перебування в стані безпорадного очікування.

З нашої точки зору в даному випадку поміж усього іншого ми тут можемо робити певні висновки відносно проявів розумової діяльності кожного окремого суб'єкта, в першу чергу про адекватність, повноту розуміння наявної інформації, особливості інтерпретації, висновки. Тобто ми можемо водночас з виділенням загального реагування говорити й про своєрідну типологію розумового реагування – конструювання понятійно-образних структур в уяві кожного суб'єкта, що безперечно має пряме відношення до розбудови методології досліджень в умовах циркуляції різновидів значущої, але недостатньої для повного оцінювання інформації (її фактичний дефіцит, незалежно від загальної кількості даних, якими може оперувати суб'єкт).

Після короткого ознайомлення з типами реагування на інформаційні ситуації в ускладнених умовах логічно буде перейти до розгляду особливостей розумової творчої діяльності як такої, орієнтуючись при цьому на загальні положення нашого конструкторологічного підходу до перебігу творчих процесів, проявів індивідуальних особливостей вже в руслі саме проявів мислення, як домінуючої складової в структурі розумових процесів. Враховуючи великий обсяг навіть переліку маючих у даному ракурсі значення своєрідних підпроблем та проблем, що носять прикордонний характер, подамо тут складові концепції у дещо тезовому плані, маючи на увазі, що в наступних дослідженнях їм буде приділена спеціальна увага. При цьому ми будемо використовувати поняття «суб'єкт» і «конструктор» як синоніми, як це й витікає з положень нашої теорії конструкторської діяльності, конструкторської творчості.

Тут можна використати кілька варіантів робочих схем розгляду загального абрису проблеми в масштабах загальної системи. Зупинимось на тій з них, яка може бути представлена у вигляді наступного ланцюга: «особистість – саморегуляція в екстремальних умовах (в тому числі й інформаційних) – рівні конструкторського мислення – роль суб'єктивних переваг в розумовій діяльності – типологія конструкторського розуму» (детально аналіз складових цього ланцюга подано в наших попередніх розробках).

Зрозуміло, що ми тут не будемо торкатись скільки-небудь детально проблеми особистості, яка вимагає ще багатьох спеціальних досліджень. Зазначимо лише, що в структуру особистості конструктора повинні входити такі принципово важливі складові як:

- здібності до структурно-функціональних та елементно-системних перетворень відповідних об'єктів (поєднання чи роз'єднання частин механізмів, коли здійснюються просторові чи ескізні маніпуляції з елементами а також різними підсистемами деталей та вузлів; кінцевим завданням такої діяльності є створення технічного чи будь-якого іншого об'єкта з конкретними функціями);
- здібність до перекодування зорових просторових образів в умовні графічні, макетні проєкції, й навпаки – двовимірних зображень в об'ємні зорові образи; мова тут йде про фактично просторове мислення, без якого, зрозуміло, діяльність по створенню нового об'єкта неможлива;
- здібність до різномасштабного комбінування частинами й системами в цілому, а також окремими ознаками деталей та блоків;
- здібність мислити за аналогіями та контрастами, яка органічно витікає з порівняльної діяльності як загальноновизнаної в розумовій діяльності людини взагалі.

Не будемо торкатись таких принципово важливих складових особистості як емоційні та вольові, мотиваційні та ін., хоча безперечно їх роль у загальній успішності діяльності може мати вирішальне значення, так само як і близьке оточення, зовнішні умови діяльності та ін., що було досить переконливо визначено при аналізуванні діяльності в різновидах ускладнених умов. Так, скажімо, коли в процесах розв'язання нових задач застосовувався метод раптових заборон (йдеться про певні заборони використання якихось механізмів, технологій й т.п.), були виділені наступні групи інтелектуального реагування:

- I – суб'єкти, які не змінили стратегію розв'язання задачі і після певних заборон,
- II – ті, що тимчасово змінили стратегію, але потім знову повернулись до обраної й досягли рішення,
- III – ті, що змінили стратегію й досягли успішного результату в процесі реалізації нової стратегії,
- IV – ті, що змінювали стратегію неодноразово й зрештою досягли успішного розв'язання,
- V – ті, що змінювали стратегію кілька разів, але успіху не досягли,
- VI – ті, що припинили розв'язання задачі після введення певних заборон на використання конкретних механізмів, структур, функцій.

При цьому суттєвим з точки зору загальної адаптації суб'єкта до екстремальних, ускладнених умов є, зокрема, реальний досвід суб'єкта (його стаж, іронічність ускладнюючих умов, зовнішні впливи та ін.).

Дослідження конструкторської діяльності надало можливість здійснити робочу класифікацію рівнів конструкторського мислення, виділивши чотири – найпростіший, репродуктивний, продуктивний, творчий; їм можна надати наступні характеристики:

- найпростіший рівень характеризується конструюванням лише предметно представлених елементів та їх незначного поєднання; таке конструювання здійснює дошкільник з кубиків, кілець, інших простих елементів (гудзики, монети та т.ін.), школяр, який виготовляє з наданих йому частин коробку, макет; таке конструювання здійснює й професійний інженер, коли з простих деталей монтує так само простий механізм, вузол;
- репродуктивний рівень конструювання пов'язаний з роботою при допомозі макетів, креслень; це буде певне дублювання – розбудова будь-чого при орієнтуванні на задане креслення, малюнок (об'єкт копіювання задається матеріально); в основі репродуктивного конструювання знаходиться використання конкретного об'єкта, коли не змінюються його функції, структурна композиція; це буде найпростіша реалізація стратегії аналогізування;
- продуктивний рівень конструювання передбачає створення нових деталей, вузлів, машин на основі тих, що вже маютья, але з привнесенням певних змін, вилучень, або додавань; продуктивне конструювання пов'язане з структурними й функціональними перекомбінаціями, переорієнтаціями й базується на пошуках аналогів порівнянь віддалених (біоніка), комбінуванні, реконструюванні, але при цьому наскільки б нова конструкція не відрізнялась від попередньої, тієї, що покладена за основу, завжди маєтья на увазі знайомство конструктора зі «старою» конструкцією, її кресленнями, макетами, пояснювальними матеріалами тощо;
- творчий рівень, що зустрічається порівняно рідше, ніж будь-які попередні, характеризується привнесенням суттєвої новизни на рівні винахідництва, створення унікальних об'єктів, приладів, машин, споруд, йдеться про очевидну оригінальність, коли, наприклад, свого часу створювались літаки, підводні човни, або ж коли створюється якийсь новий твір мистецтва чи літератури; творчий рівень включає ті ж самі стратегії, але вони при цьому виявляються в раніше не знайомих формах, при цьому мова найчастіше може йти про інтуїтивне вирішення задачі, знаходження раніше невідомого прийому, нерідко це супроводжується проявами несвідомого мислення, досить продовженим часом розробки будь-якого проекту, або навіть без

чіткого попереднього завдання, а на основі раптової здогадки, прояву нової ідеї (знамените архімедове – «еврика!»); велику роль тут часто відіграють саме особистісні риси, емоційна зацікавленість, натхнення, усим тим, що можна назвати проявами таланту, чи навіть геніальності.

Важливим є питання про типологію розумової діяльності в цілому. Як це вже можна зрозуміти з вищесказаного загалом її можна поділити на два основних мегатипи: творчий і нетворчий розум, інтелект, когнітивний стиль. А надалі ми віднайшли за можливе розподілити (в дещо умовному плані) домінуючу розумову діяльність конструкторів (в даному випадку в широкому розумінні цього слова) як аналогізуючу, комбінуючу, реконструюючу, універсальну (синтетичну) й таку, яку можна назвати неупередженого пошуку (коли йдеться про відсутність чітко логічно визначених констатацій розуміння умови завдання, виникнення чіткого задуму та ін.). Окремо можна говорити про переважно свідомий, алгоритмічний стиль діяльності та про інтуїтивний, але тут потрібні розширені пояснення, яких ми тут не будемо робити, тим більш, що ці питання вже певною мірою висвітлені в інших розробках фахівців (С. М. Василейський, П. М. Якобсон, Я. О. Пономарьов, В. О. Моляко та ін.).

У зв'язку з залученням до процесів розв'язання будь-яких задач нині в багатьох випадках слід мати на увазі саме комп'ютер, Інтернет, відповідні напрямки досліджень конструювання так само потрібно здійснювати з врахуванням цих факторів. Зрозуміло, що тут потрібно здійснювати спеціальні дослідження.

Наші багаторічні дослідження в сфері психології творчості, а також дослідження інших фахівців, і не тільки психологів, дозволяють зробити деякі, можливо, багато в чому лише попередні, висновки про особливості такого феномену, як творче здоров'я людини. Зрозуміло, що ми розглядаємо цю динамічну систему в контексті таких відносно автономних систем, як фізичне, психічне і духовне здоров'я, але саме в межах загального психологічного здоров'я. Звичайно, достатньо чітке визначення феномену творчого здоров'я можливо буде здійснити після спеціальних досліджень, теоретичного та понятійно-термінологічного аналізу, а тут ми обмежимося лише деякими попередніми зауваженнями.

Під творчим здоров'ям ми розуміємо в першу чергу можливості людини у створенні оригінальних ідей, конструкцій, творів в умовах подолання більш чи менш суттєвих труднощів, перешкод, і чим більшими є ці труднощі, і чим більш оригінальним є створюваний продукт, тим про більш високий рівень творчого здоров'я можна говорити. Не зайвим буде сказати, що так само, як і у випадках психічного та психологічного здоров'я, суб'єкт не завжди може мати повноцінне фізичне здоров'я, але бути при цьому сильною особистістю.

Як можна зрозуміти вже з цих попередніх зауважень, ця проблема є досить розгалуженою, багатовимірною, і в конкретному зв'язку з нашим аналізом спробуємо, зокрема, торкнутися сфери, пов'язаної з психологічною безпекою особистості, оскільки є підстави говорити, що така психологічна безпека багато в чому може визначити діяльність особистості у різних її проявах. Достатньо, наприклад, звернути увагу на роль негативних впливів на людську психіку, й не тільки тих, котрі можуть одразу ж викликати стрес, викликати очевидні психічні травми, але й, так би мовити, малопомітні, здавалось би нешкідливі, на перший погляд, накопичення вражень, які в подальшому можуть трансформуватись в досить суттєві деструктивні складові свідомості та підсвідомості. Це можуть бути різноманітні образи та поняття, котрі виникають на основі, скажімо, різноманітних форм спілкування з негативними “персонажами” як у повсякденному житті, так і при “споживанні” продуктів засобів масової інформації. Як це неважко зрозуміти, мова фактично йде про те, що можна назвати засміченням, певним зараженням психіки різноманітними інформаційними вірусами. Доречі, саме при тому, що робиться акцент і на інформаційному впливі на людину, останнім часом поняття психологічної безпеки пов'язують з інформаційною безпекою й говорять про інформаційно-психологічну безпеку.

Проблема психологічної, або більш широко – інформаційно-психологічної безпеки поставлена порівняно недавно. Вона в свою чергу є досить складною і багатоплановою. До останнього часу не існує більш-менш загальноприйнятої концепції щодо структури та особливостей функціонування цієї системи, тому в кожному окремому випадку, мабуть, доцільно орієнтуватись на конкретні характеристики складових сфери, яка охоплює дане поняття. Розглянемо деякі загальні положення.

Як це не прикро стверджувати, але можна без будь-яких претензій на оригінальність висловити думку, що сучасній людині практично не гарантована ніяка безпека – ані фізична, ані економічна, ані екологічна, й, мабуть, не буде перебільшенням сказати, що в найменшій мірі їй може бути гарантована безпека психологічна. Тут все надзвичайно просто: якщо конкретна людина від якихось негативних явищ та незгод може десь сховатись, переїхати жити в інше місце, змінити роботу, перейти до іншої школи та т. ін., то від психологічних проблем їй подітися нікуди, оскільки вони “проживають” у самій людині, “прописані” в її душі, в її спогадах, враженнях, думках, почуттях. Тобто, оскільки переживання, почуття, інтелектуальні екскурси, роздуми (згадаймо Шевченкові “Думи мої, думи мої, лихо мені з вами...”) – усе це розташовано в наших “інтер'єрах”, інтеріоризовано, то, по суті кажучи, єдиною ареною психічного життя кожного з нас і є ця суб'єктивна “сцена” нашої свідомості та “закуліси” нашої

підсвідомості, де кожен з нас програє своє життя, яке вже воно не є – яскраве й оптимістичне чи бліде, сповнене розчарувань, а часом і більш сильних почуттів.

Ця, на перший погляд, дуже банальна теза насправді містить принципово важливе положення, що має безпосереднє відношення до побудови теорії психологічної безпеки, основу якої складає положення про те, що психологічна безпека повинна забезпечуватись перш за все “зсередини”, з боку душевного світу людини, хоча це, звичайно ж, не означає, що повинна, так би мовити, ігноруватись безпека зовнішня. Тут дійсно потрібно зробити на цьому наголос: людина від майже всіх небезпек може знайти засоби захисту в самій собі; при цьому немалозначущим є те, що не тільки від суто психологічних, але й від багатьох інших, – не від усіх, зрозуміло, але дійсно від багатьох, – від хвороб, конфліктів різного масштабу, невдач, переслідувань та ін. Це, зрештою, речі цілком відомі, адже ті ж практики релігійного характеру стверджують це положення з уже історичною, так би мовити, переконливістю, – монастирі, печери християнських ченців, йогівські та дзен-буддійські вправи – все це своєрідні знаряддя, – тут, мабуть, можна сказати, – психологічного захисту.

Друга наша теза більш пов’язана з сучасністю. Йдеться про насичення психічної атмосфери (щоправда, не лише психічної, але й фізіологічної і біологічної) інформацією, псевдоінформацією й різноманітними “шумами”, нерациональними сигналами, які глушать, викривляють або гіперболізують ту чи іншу інформацію. Маються на увазі не тільки засоби масової інформації (ЗМІ), але й загальна тенденція насичення нашого повсякденного життя величезною кількістю продуктів артесвіту: штучних побудов найрізноманітнішого призначення, починаючи від архітектурних і закінчуючи побутовою технікою, транспортними засобами, рекламою, товарами різноманітного призначення, а також багатовимірним збільшенням у повсякденному житті, перш за все у великих містах, контактів людей між собою; тут не йдеться про зміст і суб’єктивну корисність таких контактів, а в даному випадку перш за все саме про їх кількість. Внаслідок усіх цих інформаційних “опромінювань” людина, що наче дрібна частка в їх стрімкому плині, найчастіше, якщо вона не має відповідних захисних засобів, стає постійною жертвою інформаційного впливу, який має і стихійні, і конкретно спрямовані виміри. Деякі органи чуттів при цьому працюють з перенавантаженням, намагаючись пропустити, відібрати, профільтрувати, використати за призначенням вже відібрану інформацію. Але це стає все більш нереальним, оскільки є підстави говорити про те, що можливості людини переробляти певну кількість інформації неадекватні тим інформаційним лавам, які на людину насувають в певні періоди, або навіть хронічно в залежності від характеру виконуваної діяльності і конкретного місцеперебування людини; тут контрасти поки що існують фантастичні – порівняймо для прикладу

діяльність лісника у віддаленому від населених пунктів лісі й роботу авіадиспетчера в столичному аеропорту в години пік, або навіть будь-кого за кермом автомобіля серед машинних вирів великого міста.

Третє положення жорстко пов'язане з двома попередніми, а саме: якщо існує необхідність приведення у відповідність, у стан хоча б відносної психологічної безпеки внутрішнього світу людини з зовнішнім, неодмінно постає питання про вибір відповідних засобів захисту й профілактики. За нинішніх умов, як це зовсім не важко зрозуміти, це не є просто проблемою – у вирі боротьби ідеологій різного масштабу, наукових, а нерідко й псевдонаукових концепцій, теорій, релігійних протистоянь та різноманітних негараздів соціально-економічного, психологічного характеру. Адже йдеться про можливість емоційно-вольової саморегуляції, інтелектуальної саморегуляції, й, мабуть, чи не найбільше про творчість, без якої сучасній людині нереально протистояти не тільки глобальним проблемам, але й фактично вживати в прямому розумінні цього слова. Фактично ми говоримо про можливість якісної і адекватної переробки суб'єктом інформації або ж в умовах її надміру, або її дефіциту, або в умовах дефіциту часу, а також в інших ускладнених умовах, про що в основному і йдеться в наших роботах.

Повертаючись до загальної схеми нашої концепції психологічної безпеки (ПБ), визначимо основні структурні складові цієї системи. Як ми вважаємо, в певному ракурсі тут можна говорити про такі структурні складові, як:

- сенсорно-перцептивна ПБ;
- емоційно-почуттєва ПБ;
- інтелектуально-вольова ПБ;
- духовна ПБ;
- загальноособистісна ПБ.

Це певною мірою дещо довільне структурування, й тут доречно зазначити, що цими структурами, або різновидами, ПБ не може бути вичерпана.

Сенсорно-перцептивна ПБ пов'язана з обсягами та змістом інформації, яку суб'єкт сприймає в режимі змінних ситуацій, або в стаціонарному режимі. Тут традиційно можна говорити про те, що за певний проміжок часу можна сприйняти лише певну кількість інформації, що у сприйманні інформації, як і в інших вимірах людської психіки, існують індивідуальні особливості і у визначенні порогів сприймання, і у функціонуванні індивідуально зафарбованих установок, диспозицій. Разом з тим тут потрібно підкреслити, що ведучи розмову про психологічну безпеку, необхідно враховувати, яка саме інформація сприймається в цілому. Так, наприклад, в залежності від віку дитини їй не рекомендується, або навіть забороняється, читати певні книги, дивитись певні фільми. Стало вже загальноприйнятим говорити про шкідливість для дитячої (та

й не тільки дитячої!) психіки, взагалі для нормального самопочуття, перегляду фільмів, де подаються сцени насильства, садизму, порнографії. Хоча дискусії з цього приводу продовжуються, але переважна кількість фахівців однозначно стверджує суто негативний вплив такої та подібної інформації на дитячу психіку.

Отже, актуальною є і буде проблема захисту дитини від шкідливих впливів реклами, книжково-журнальної продукції, радіо, телебачення, аудіо та відео засобів подібного виробництва, і вже сьогодні – все зростаючий вплив Інтернету, до павутини якого попадає все більше і більше дітей, молоді, дорослих.

Емоційно-почуттєва ПБ базується на запобіганні впливу на суб'єкта інформації, яка викликає в нього сильні негативні почуття, стреси, часом при психічній невірноваженості – афекти й інші сильні почуттєві прояви. Тут так само дуже широкий діапазон ситуацій, індивідуальних реагувань. В принципі, вже з багатовікової медичної практики ми знаємо, що людині протипоказані сильні негативні хвилювання, а часом і позитивні. Візьмемо такі стандартні ситуації, які мають місце в спорті, наприклад, за умов участі в змаганнях. Добре відомо, що існує поняття передстартового хвилювання, коли перед початком виступу гімнастів, легкоатлетів чи будь-яких інших спортсменів, кожен учасник змагань цілком конкретно реагує на ситуацію: хтось здатен перебороти хвилювання і навіть певним чином “повернути” його собі на користь, а дехто через надмірне хвилювання не може вдало розпочати змагання або навіть вибуває з них. Школярі хвилюються, коли їх викликають до дошки, коли вони складають іспити, коли у них виникають конфлікти з однолітками або вчителями. Проте всі ці, ситуації, хоча й мають свої безперечно й негативні впливи, але певною мірою вони можуть характеризуватися як своєрідна норма, принаймні ті, що в певних професіях не можуть подолати своє хвилювання, такі професії не обирають. У нашому ж випадку, коли йдеться про аспект емоційної психологічної безпеки, в першу чергу потрібно говорити про запобігання дії надмірних та хронічних стресогенних факторів, якими можуть бути й суто психологічні, й фізіологічні, й фізичні, що зрештою трансформуються також і в психічні (наприклад, надмірні шуми, звуки, раптові негативні події – аварії, конфлікти, стихійні лиха, війна та ін.).

Оскільки про автономність тих чи інших структурних складових, як ми зазначили, можна говорити лише умовно, то зрозуміло, що коли ми перейдемо до *інтелектуально-вольової складової ПБ*, можна відразу ж зауважити, що вона, з одного боку, має дійсно певну автономію, а, з другого, безпосередньо пов'язана з іншими складовими. Коли йдеться про інтелектуальні канали інформації, то це в першу чергу треба мати на увазі усі ті задачі, проблеми, які людина повинна розв'язувати чи то в професійній, учбовій, чи то в повсякденній практиці, а діти – в різноманітних іграх, коли потрібно оцінювати інформацію, досягати її

розуміння, приймати рішення про наступні дії. І повсякчас до цього “підключається” воля, яка визначається успішністю чи неуспішністю підтримання певного режиму роботи, подолання труднощів, цілеспрямованої саморегуляції. Тут також дуже важливими є характеристики, пов’язані з кількістю інформації, суб’єктивною значущістю її. Адже одна річ, коли суб’єкт розв’язує вже добре знайому задачу, а зовсім інша, коли йому доводиться мати справу з новою, або значною мірою новою ситуацією. Зокрема, великі труднощі, які можуть призводити й до емоційно підвищеного реагування, можуть виникати в, здавалось би, нескладних випадках нерозуміння ситуації, умови задачі, поведінки іншої людини. Немає потреби особливо наголошувати на тому, наскільки важливою є ця складова ПБ. Це завжди виглядає дуже вражаюче, коли ми маємо справу з військовими поєдинками, битвами армій, різноманітних військових підрозділів: в історії війн різного масштабу описані ситуації, коли саме військова перевага, “військова хитрість” дозволяла перемагати більш сильного супротивника.

Духовна безпека пов’язана з можливостями кожної окремої особи зберігати можливість підтримувати на певному рівні функціонування своїх ціннісних орієнтацій, своєї свідомості, релігійно-конфесійного спрямування, громадянських виборів. Особливо це можна побачити на проявах релігійних спрямувань, які згідно з конституціями деяких держав становлять право кожного громадянина вибирати саме ту релігію, яка йому видається найбільш відповідною власним інтересам, вірі та ін. Зовсім інша справа, коли окремі секти, особливо з агресивними нахилами, намагаються залучити до своїх лав окремих людей, користуючись нерідко тими чи іншими їхніми вадами, тією ж таки інтелектуальною неспроможністю правильно оцінити сутність якоїсь із цих сект, її справжній нахил. Немає сумніву в тому, що духовна безпека – це одна з найбільш складних складових ПБ, яка в цілому може водночас характеризувати кожну окрему особистість в її найвищих людських проявах, або ж, навпаки, падіннях, коли людина стає духовно нікчемною одиницею, знярядям в руках деструктивних організацій, сект, окремих людей.

Тому, переходячи до короткого визначення *загальноособистісної ПБ*, ми можемо сказати, що при цьому йдеться про захищеність особистості в першу чергу як духовно самостійної людської “одиниці”, а ще точніше – унікального індивіда з своїми поглядами, своєю філософією, своїми екзистенціональними виборами стратегій та тактик не лише в конкретних видах діяльності, але й у житті в цілому. Фактично йдеться про право особистості на збереження свого статусу, своєї автономії в колективі, в суспільстві. Саме тому можна говорити й про масштаби забезпечення духовно-психологічної безпеки для особистості у вимірах певного колективу, шару населення, суспільства, громадянства, які

можуть створювати окремі працівники, колеги, члени сім'ї, колективу й сама держава як така. Водночас ми можемо стверджувати, що особистісна ПБ може бути підтримана при наявності названих до цього інших різновидів психологічної безпеки – сенсорно-перцептивної, емоційно-почуттєвої, інтелектуально-вольової, духовної.

ЛІТЕРАТУРА

1. Творча діяльність в ускладнених умовах / В.О.Моляко, А.Б. Коваленко, Л.А.Мойсеєнко, В.А. Семиченко, Т.М. Третяк та ін. За заг. ред. В.О.Моляко. К., 2007. 308 с.
2. Функціонування творчого мислення в інформаційно-віртуальному просторі суб'єкта : монографія / В. О. Моляко, Ю. А. Гулько, Н. А. Ваганова [та ін.]; за ред. В. О. Моляко. Київ – Львів : Видавець Вікторія Кундельська, 2021. 194 с. URL: <http://psychology-naes-ua.institute/userfiles/files/Moljako.pdf>

Морозова Вікторія Юріївна,

Курсант 4 курсу

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

vika7475morozova@gmail.com

Науковий керівник:

Журавель Олександр Анатолійович

Старший викладач кафедри Спеціальної фізичної підготовки

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ФІЗИЧНИЙ РОЗВИТОК ЛЮДИНИ ЯК СКЛАДОВА ОСОБИСТОГО РОЗВИТКУ

У сучасних умовах суспільного розвитку важливу роль відіграє стан фізичної культури і спорту. Саме фізичне виховання стає невід'ємною частиною розвитку особистості. Загальний рівень розвитку фізичної культури суспільства також відображає стан здоров'я всього населення .

Законом України від 19.11.1982 р. № 2801- XII «Основи законодавства України про охорону здоров'я» визначено правові, організаційні, економічні та соціальні принципи охорони здоров'я в Україні, що регулюють роботу зі зв'язками з громадськістю в цій галузі з метою забезпечення гармонійного розвитку фізичних та духовних сил, високої ефективності та тривалого активного життя громадян [1].

Низький рівень фізичної активності стає соціальною проблемою, успішне вирішення якої залежить від спільних зусиль медиків, психологів, соціологів, а також представників громадських та спортивних організацій. Ця ситуація стає особливо значущою через те, що малорухомий спосіб життя охоплює велику кількість молодого і працездатного населення нашої планети.